

COL·LABORACIONS ESPECIALS

L'origen i el naixement de l'escriptura a Mesopotàmia*

Önhan Tunca

Introducció

Segons l'estat actual de les dades i de la cronologia, sabem que l'escriptura apareix, en èpoques diferents i independentment, a diferents zones del món. Fora de Mesopotàmia, de la qual tractarem detalladament més avall, l'escriptura apareix també a Egipte cap al 3150 aC (tomba U-j a Abydos) (VERNUS, 1993), a la Xina, entre el 1500-1000 aC, a la vall de l'Indus durant la segona meitat del IIIer mil·lenni,¹ a l'Amèrica Central, entre el 700-400 aC (GLASSNER, 2000).

Pel que fa a Mesopotàmia (Figura 1), avui és possible establir els fets amb més seguretat. L'escriptura, a Mesopotàmia, s'utilitza a partir de la segona meitat del IVt mil·lenni i es tracta, segons l'estat actual dels nostres coneixements, de la primera escriptura que va aparèixer. L'evolució formal d'aquesta escriptura serà ràpida i, al cap d'uns quants segles, els signes que la componen estaran formats per uns trets amb una de les extremitats més allargada, i que donarà la impressió de cunys (Figura 2). És així com s'establirà l'escriptura anomenada «cuneïforme», que tindrà una llarga existència de tres mil·lennis i desapareixerà als voltants de la nostra era.

Evidentment, el naixement de l'escriptura mesopotàmica ha estat l'objecte de temptatives d'explicació. La síntesi que segueix és un resum

de les principals i més modernes interpretacions, i està destinada a un públic no especialista. Els aspectes epigràfics i filològics de la qüestió han estat deliberadament deixats de banda. El lector interessat podrà fer servir la bibliografia que facilitem, si vol tenir una visió més detallada de les discussions.

Els mateixos mesopotàmics es van demanar quin era l'origen de la seva escriptura, i l'explicació que imaginem és d'ordre «mitològic». L'escriptura ha estat considerada, aparentment, una invenció puntual que apareix en el moment que es va donar una circumstància particular. La formulació més explícita d'aquesta idea es troba en una epopeia mesopotàmica en sumeri, que convencionalment anomenem «Enmerkar i el senyor d'Aratta», i que explica les aventures d'Enmerkar, rei llegendari de Kulab (és a dir, una part de la ciutat d'Uruk), amb relació a una ciutat que s'anomena Aratta, i que sembla que s'ha de localitzar a l'altiplà iranià.

Així, un dia Enmerkar vol enviar un missatge al senyor d'Aratta, però el missatger no aconsegueix pas memoritzar totes les paraules d'Enmerkar. Llavors, «el senyor de Kulab (Enmerkar) va imprimir sobre l'argila, va posar-hi els mots com si fos una tauleta. Abans hom no sabia posar els mots sobre l'argila. Va ser aquell dia, sí, aquell dia, que va passar això» (VANSTIPHOUT, 1989).²

* Université de Liège. Aquest article ha estat escrit dins del marc de la recerca realitzada al si del «Pôle d'attraction interuniversitaire V/14 (Politique scientifique fédérale, Belgique)».

1. Escripura que avui encara no entenem gaire bé, a causa de la llengua subjacent, i que tindrà una vida molt curta i desapareixerà amb la desaparició de la civilització de l'Indus cap a la fi del IIIr mil·lenni.

2. Hem de ressaltar que és el mateix model mitològic que ha prevalgut durant molt de temps a Occident: la invenció de l'escripura havia estat atribuïda a la Divinitat, a Adam o a Moisès. Vegeu Schmandt-Besserat (1992), p. 1-4.

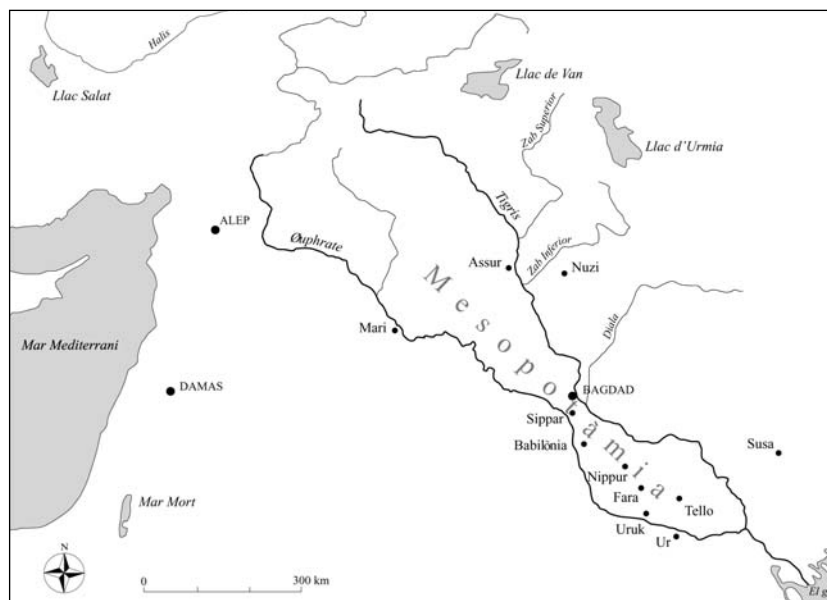

Figura 1. Mapa dels jaciments mesopotàmics.

Les primeres tauletes cuneïformes van ser descobertes al segle XIX. Els estudiosos es van adonar de seguida que l'escriptura cuneïforme havia estat el fruit d'una evolució. Com que almenys una part dels primers signes d'aquesta escriptura eren dibuixos que representaven objectes, es va pensar que una escriptura pictogràfica hauria estat l'origen de l'escriptura cuneïforme. Tot al llarg del segle XIX es va anar demostrant progressivament que aquesta hipòtesi era correcta. Però aquesta explicació, sense ser totalment falsa, té un punt feble, ja que no està completament d'acord amb les constatacions que es poden fer sobre les primeres tauletes mesopotàmiques: molts signes no són pas, estrictament parlant, les reproduccions de *realia*. En efecte, tots els signes es presenten com si ja haguéssim passat a un grau d'abstracció abans i tot de dibuixar-los. S'han hagut de proposar, doncs, altres explicacions que responguessin a totes i cadascuna de les troballes i, actualment, s'han de prendre en consideració dos models d'explicació.

L'escriptura a Mesopotàmia ha sorgit d'un sistema comptable utilitzat des del Neolític?

Aquesta via per explicar el naixement de l'escriptura, que s'ha desenvolupat progressivament des dels anys 1970, constitueix una etapa important en la comprensió de l'aparició de l'es-

criptura. Aquesta hipòtesi va ser formulada per primera vegada l'any 1966 per P. Amiet, arran de les troballes de Susa, que es remunten a la segona meitat del IVt mil·lenni (AMIET, 1966). Més endavant, serà D. Schmandt-Besserat (1992) qui prendrà el relleu i eixamplarà els horitzons de la teoria, pel que fa a la geografia i la cronologia.

Dues descobertes constitueixen el punt de sortida de la teoria. La primera fou feta a Nuzi (jaciment del nord de l'Iraq que ens ha fornit documents que daten de la segona meitat del IIon mil·lenni), i l'altra a Susa.

Entre els objectes descoberts a Nuzi cap a finals dels anys 1920, els arqueòlegs havien assenyalat l'existència d'una bola ovoide, foradada, que portava una inscripció i que contenia uns petits objectes en argila (Figura 3). La inscripció va ser estudiada el 1959 pel cèlebre assiriòleg A.L. Oppenheim; hom hi podia llegir: «21 xais, 6 ovelles, 8 bocs adults, 4 anyells, 6 cabrits, 1 boc, 3 cabres, segell de Ziqarru el pastor» (OPPENHEIM, 1959). El document diu que un pastor es fa càrrec d'aquells animals i el segell que hi trobem autentifica l'acte, com si fos la signatura. Els arqueòlegs havien assenyalat que la bola contenia 48 petits objectes en argila (perduts en el moment que la inscripció va ser estudiada). El nombre dels objectes correspon al nombre total d'animals esmentats a la inscripció. Oppenheim va suggerir que es tractava de *calculi* (*calculus* significaria «fitxa de l'àbac»).

Figura 2. Tauleta de Fara (Shuruppak) (segons DEIMEL, 1924, Pl. 4).

Figura 3. Bola d'argila inscrita procedent de Nuzi (segons SCHMANDT-BESSERAT, 1992, Fig. 3).

Aquests objectes eren designats en acadí per la paraula *abnu* (que vol dir literalment «pedra») i eren també mencionats en altres textos. Aquests *calculi* haurien de representar, doncs, els animals en qüestió per a algú que era analfabet, com ara el pastor.

La segona sèrie de documents que ha aportat un altre element d'interpretació, va ser trobada a Susa. Es tracta de boles d'argila que porten impressions d'objectes geomètrics i impressions de segells (Figura 4). Aquestes boles daten de la segona meitat del IVt mil·lenni. A més a més, a Susa també havien estat trobats uns petits objectes d'argila i les impressions sobre les boles semblaven provenir d'aquests petits objectes. Aquestes impressions dels petits objectes eren com indicacions de nombres, com les que hi havia al damunt de les primeres tauletes. S'endevinava, doncs, una relació entre aquestes boles subesfèriques i les primeres tauletes.

Més endavant, hom es va adonar que algunes d'aquestes boles subesfèriques estaven foradades de dins, i la radiografia d'una d'aquestes boles, intacta, va mostrar que contenia *calculi*. P. Amiet (1986) ho va relacionar amb la descoberta de Nuzi i va suggerir que la pràctica s'inseria dins un sistema de comptabilitat.

Alguns anys més tard, seguint amb la idea proposada per P. Amiet, D. Schmandt-Besserat va cridar l'atenció sobre uns petits objectes, modelats en argila, que tenen formes diverses i que

apareixen cap a la fi del PPNA a molts jaciments del Pròxim Orient (Figura 5). Són objectes que tenen unes mesures de, com a màxim, alguns centímetres i que en la majoria dels casos sembla que han estat cuits a baixa temperatura (màxim $\pm 200^{\circ}\text{C}$); de fet, sembla més aviat que hagin estat assecats i no pas cuits. D. Schmandt-Besserat va intentar demostrar que aquests petits objectes, que existien des de finals del PPNA, eren també molt versemblantment veritables *calculi* (*tokens*, en anglès) i que continuaven existint almenys, fins al IVt mil·lenni. No sabem pas, evidentment, en quin tipus de continent estaven dipositats al Neolític. Molt probablement, tot al llarg del IVt mil·lenni, a la Baixa Mesopotàmia i a Susa, es va començar a dipositar-los dins de boles d'argila, però abans de tancar la bola, hom els imprimia a la superfície per indicar allò que contenia; la bola que contenia aquests *calculi* quedava, d'aquesta manera, inviolable. Gràcies a les impressions sobre la bola, es podia saber la natura del contingut. El contingut es trobava certificat, d'altra banda, per una impressió d'un cilindre-segell (Figura 4).

D. Schmandt-Besserat creu que l'aparició de l'escriptura devia derivar d'aquesta pràctica. Efectivament, es va superar una etapa més quan hom es va adonar que ja no era necessari fer servir boles per fer impressions dels *calculi*: una superfície d'argila seria suficient per imprimir-los. És d'aquesta manera que va néixer la tauleta

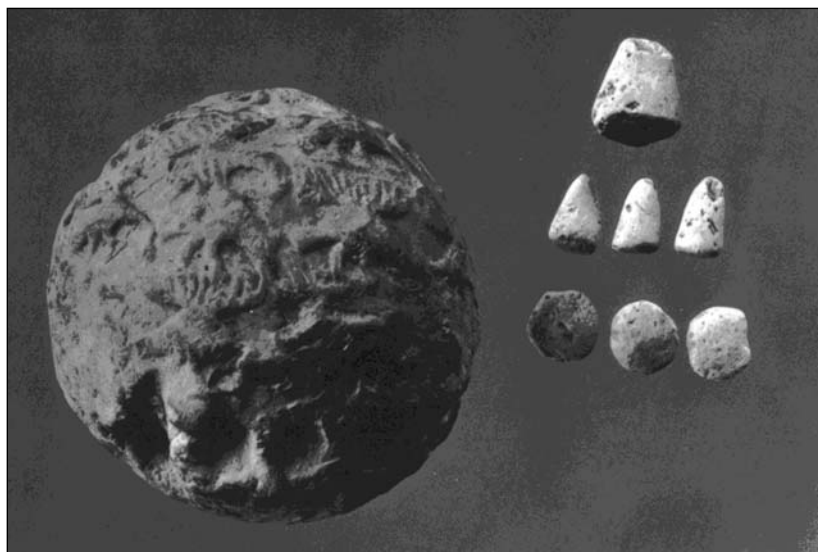

Figura 4. Bola d'argila procedent de Susa i que porta impressions de *calculi* i d'un cilindre-segell (segons AMIET, 1972, Pl. 68:539).

d'argila, cap a finals del IVt mil·lenni (Figura 6). Sense entrar en detalls, però, hem de precisar que una part d'aquestes incisions correspon a nombres, que donen testimoni de l'existència de diferents categories d'unitats (volum, superfície, etc.).

Les marques que corresponen als nombres que trobem sobre aquestes primeres tauletes de manera progressiva aniran acompanyades d'altres indicacions, sota la forma de dibuixos destinats, molt probablement, a donar precisions suplementàries. Però si bé moltes d'aquestes indicacions poden ser considerades veritables dibuixos, és a dir, signes semipictogràfics, una altra part important s'inspira en la forma dels *tokens* que, en el curs de la seva evolució, havien esdevingut «símbols» estereotipats no figuratius, relacionats amb els diferents sistemes de comptabilitat i de numeració que s'utilitzaven. L'etapa final d'aquesta evolució va ser el moment, que va arribar molt ràpidament, que es començaren a «dibuixar» sobre les tauletes totes les indicacions, fins i tot les indicacions de nombre (Figura 7). Va ser així com va néixer la primera escriptura. L'escriptura cuneïforme mesopotàmica té, doncs, l'origen en aquesta primera escriptura que anomenarem «protocuneïforme». Per fonamentar encara més la seva interpretació, D. Schmandt-Besserat va fer una llista dels *tokens* i dels signes que corresponen a cada un dels *tokens* (Figura 8).

A partir d'aquest moment, la forma dels signes evolucionarà ràpidament. Per a les indica-

cions de nombre i la reproducció dels dibuixos sobre aquestes primeres tauletes calia utilitzar diversos còlams, i els dibuixos amb corbes eren relativament laboriosos de realitzar sobre les tauletes d'argila, a causa de les rebaves que deixava l'argila al voltant de les línies corbes. Progressivament la forma dels còlams es va anar simplificant i es començaren a dibuixar totes les línies rectes, mitjançant còlams de canya (Figura 2). Així, gradualment, el sistema va anar esdevenint més abstracte en la seva concepció: havia nascut l'escriptura cuneïforme.

La interpretació sobre l'origen de l'escriptura defensada per D. Schmandt-Besserat, i que acabem de resumir, no ha pas aconseguit l'adhesió de tots els especialistes. Com a exemple, presentem algunes crítiques importants i justificades dirigides a la teoria de D. Schmandt-Besserat.

1r. Al corpus constituït per D. Schmandt-Besserat, podem assegurar que hi ha peces que no són *tokens*. En concret, aquest seria el cas d'unes petites plaquetes d'argila, que tenen uns signes escrits, i que són, de fet, etiquetes del període d'Uruk (SZARZYNSKA, 1994). Es tractaria, doncs, de plaquetes d'argila que es lligaven a recipients de naturalesa diversa per indicar-ne el contingut (Figura 9). D'altra banda, un petit objecte en forma d'ànec és pot identificar com un pes típicament babilònic (GLASSNER, 2000).

2n. Els contextos arqueològics del corpus de *tokens* constituït per D. Schmandt-Besserat van del IXè mil·lenni fins a l'època hel·lenística, per tant, ben lluny de la data d'aparició de l'escrip-

tura. Hom es pot preguntar si tots els objectes considerats *tokens* durant aquests nou mil·lennis estaven realment destinats als mateixos usos (GLASSNER, 2000).

3r. La classificació dels *tokens* proposada per D. Schmandt-Besserat manca de pertinència estadística, a causa de la manca d'aproximació quantitativa (per exemple, certes formes estan representades per un sol exemplar, a diferència d'altres atestades per nombroses peces) (GLASSNER, 2000).

4t. La cinquantena de correspondències establertes entre els *tokens* i els primers signes atestats de l'escriptura són només formals i, en alguns casos, poden ser considerades fenòmens de convergència originats per l'atzar (GLASSNER, 2000). D'altra banda, també podem estimar que el nombre de convergències, fins i tot formals, que podem establir entre els *tokens* i els primers exemples d'escriptura és bastant limitat, ja que, quan s'estableix el veritable i primer sistema d'escriptura, el nombre de signes utilitzats serà molt més elevat, i arribaran a ser fins a 900 (ENGLUND, 1998).

Tenint en compte aquests punts febles de la demostració de D. Schmandt-Besserat, hom s'ha preguntat si no calia plantejar el problema de l'aparició de l'escriptura a Mesopotàmia sota un altre angle.

L'escriptura a Mesopotàmia: resultat d'un «pensament conceptual»?

L'exposició més completa d'aquest darrer model d'explicació, la podem trobar en una obra recent de J.-J. Glassner (2000). No és pas fàcil de resumir en només algunes línies la tesi de l'autor, exposada en unes 283 pàgines i en les quals recorre a la lingüística, a la semiologia, a la psicologia del llenguatge, a l'etnologia, etc. Aquí només ressaltaré els arguments que m'han semblat essencials.

Glassner no admet que l'escriptura hagi pogut aparèixer a partir d'un sistema comptable utilitzant *calculi*, ja que, segons ell, el sistema de comptabilitat dels *calculi* obeeix a una altra lògica que la de l'escriptura que, se suposa, és un fenomen lingüístic.

En efecte, la utilització de les boles d'argila que contenen *calculi* ha durat molt de temps, com n'és testimoni la bola de Nuzi esmentada més amunt, i que s'ha de datar de la segona meitat del II mil·lenni. El text que figura en aquesta bola és, de fet, una versió abreujada d'un contracte que també es troba en una tauleta cuneïforme de la mateixa data i que prové del mateix lloc. El contracte fa referència a un pastor que es fa càrrec d'uns animals. Aquest text pertany a una categoria de documents ben co-

Figura 5. Alguns *tokens* (segons SCHMANDT-BESSERAT, 1992, Fig. 31 *passim*).

Figura 6. Tauleta que porta impressions de *calculi* (segons NISSEN, DAMEROV i ENGLUND, 1991, Abb. 18e).

neguts a Mesopotàmia. El paral·lelisme entre les indicacions que figuren a la bola de Nuzi i el contingut del contracte amb el qual es correspon és gairebé perfecte (GLASSNER, 2000).

Arran d'això, ens podem demanar si la utilització dels *calculi* no donaria testimoni d'un sistema diferent del de l'escriptura, i tots dos haurien estat utilitzats en paral·lel. Llavors, els primers signes d'escriptura no reproduirien pas la forma dels *calculi*, i aquests haurien estat concebuts seguint una altra lògica. Si entenem bé la llarga demostració de l'autor (GLASSNER, 2000), l'acte per a la creació de l'escriptura hauria consistit en la creació d'un repertori de signes, semipictogràfics o abstractes, que podien ser combinats per significar els *realia* mateixos, o bé conceptes; la particularitat d'aquest repertori seria la de ser una creació meditada, per tant coherent, des del moment mateix de la seva concepció.

La principal crítica que podem fer aquí a la tesi elaborada per J.-J. Glassner concerneix la documentació mesopotàmica, que és la que utilitza per demostrar la seva teoria. En efecte, l'autor explota sobretot les dades extretes de les primeres tauletes, però també dels valors de lectura en sumeri dels signes (coneguts pels textos més tardans).

Però, en primer lloc, en el moment en què el concepte «escriptura» ja ha pres cos, ens trobem en una fase ja evolucionada i l'estadi de comptabilitat elemental mitjançant els *calculi* ja ha estat superada. No és, per tant, sorprenent que el nou sistema d'escriptura que s'ha establert doni testimoni d'un acte meditat i coherent, fins i tot si aquest acte procedeix, de manera evident, una mica a les palpentes (com d'altra banda J.-J. Glassner admet). No es tracta pas, tal com la demostració de l'autor fa pensar en algunes ocasions, d'un «organisme antic» (com els que existeixen en els temps moderns) que ha estat creat de manera expressa, i al qual s'ha encarregat la concepció de l'escriptura.

En segon lloc, fins i tot si admetem, a despit de l'absència d'una prova definitiva (ENGLUND, 1998), que la llengua subjacent a aquests primers documents és el sumeri, no podem pas admetre *a priori* que els procediments gràfics perfeccionats, que l'escriptura cuneïforme utilitzarà uns quants segles més tard per escriure el sumeri, ja existien des del moment que van aparèixer els primers signes.

En tercer lloc, encara que el sistema dels *calculi* continua existint paral·lelament al de l'escriptura, això no vol pas dir que la creació dels dos sistemes no s'hagi succeït en el temps. Els primers signes d'escriptura tindrien l'origen en els *calculi* incisos en l'argila de les boles plenes i en les primeres tauletes. En efecte, per donar un exemple modern, entre d'altres, la invenció del ganivet elèctric no ha provocat pas la desaparició del ganivet de cuina.

Figura 7. Tauleta amb els primers signes d'escriptura (segons NISSEN, DAMEROV i ENGLUND, 1991, p. 23, 4.26).

Avaluació

Podem, doncs, admetre de manera raonable que la creació de l'escriptura no és pas un fenomen puntual resultat d'una evolució. Ans al contrari, el problema és, manifestament, el de trobar el punt de sortida i el d'arribada d'aquesta evolució.

Les interpretacions presentades constitueixen, potser, les dues cares d'una mateixa moneda, i totes dues podrien ser complementàries. A la vista de la documentació disponible actualment, no podem negar que, primer, les boles que contenen els *calculi* i, segon, les primeres tauletes que porten indicacions de xifres són els testimonis d'un sistema de comptabilitat.

A més a més, aquesta enumeració correspon a una successió en el temps, que ha estat observada amb prou precisió gràcies a les dades estratigràfiques recollides a Susa (ENGLUND, 1998). Així doncs, aquesta successió no és pas una reconstrucció hipotètica, sinó que està fundada en la provenença estratigràfica de les troballes a Susa.

D'altra banda, sembla també innegable que els sistemes numèrics utilitzats en aquests primers documents obeeixen a la mateixa lògica numèrica que el de les primeres tauletes que poden ser considerades com a tals. Els *calculi* descoberts a Susa dins de les boles d'argila tenen formes variades. Sembla probable que les for-

mes es trobin en relació directa amb el sistema de comptabilitat utilitzat. En efecte, els nombres en abstracte encara no existeixen, i cada *calcul* designa un nombre definit d'elements amb els quals s'ha de correspondre necessàriament: per exemple un xai, un recipient que conté un tipus o un altre de producte, etc. Dit d'una altra manera, es tracta de diferents sistemes numèrics.

És ben cert que el sistema de comptabilitat mitjançant *calculi* obeeix a una lògica diferent que la lògica de l'escriptura que una llengua hauria d'oferir. Els *calculi* continuaran existint fins i tot després de l'aparició de l'escriptura, com en dona testimoni la troballa de Nuzi que hem esmentat anteriorment. Aquesta troballa permet d'explicar, a més a més, per què els *calculi* han tingut una existència tan llarga. Com en moltes civilitzacions, l'escriptura a Mesopotàmia era una professió, la professió dels escribes. L'home ordinari no sabia ni llegir ni escriure. Així, podem calcular sense gaire risc d'errar-nos que la bola trobada a Nuzi estava destinada al pastor analfabet que s'ocupava dels animals; la tauleta del contracte era un document oficial que constituïa, sens dubte, el document original que quedava en possessió del propietari del ramat.

No podem pas negar el fet que quan les boles de *calculi* apareixen a Mesopotàmia, encara no existien les tauletes. Les primeres tauletes que apareixen s'inspiren de manera evident en

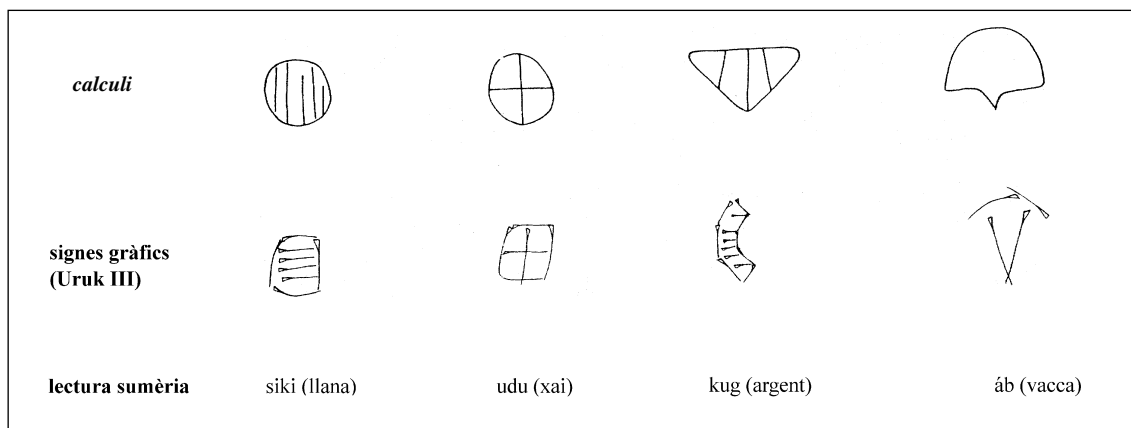
Figura 8. Alguns *tokens* i els signes que els corresponen.

Figura 9. Etiquetes procedents d'Uruk (segons NISSEN, DAMEROV i ENGLUND, 1991, Abb. 7a).

les boles de *calculi*, en les quals la superfície està marcada amb impressions dels *calculi*, i porten només les marques de les xifres. Els «dibuixos» s'afegiran progressivament a aquestes indicacions de xifres. És, doncs, possible que hom hagi pres ràpidament consciència del partit que es podia treure d'aquest sistema per crear una veritable escriptura, ja que, una vegada inventada la tauleta, les coses aniran molt ràpidament i, com a màxim en dos segles, apareixerà una veritable escriptura.

Així doncs, l'origen comptable de l'escriptura em sembla versemblant. D'altra banda, és divertit constatar que al segle XX hem viscut una situació comparable. Les màquines que s'anomenaven «calculadores electròniques» cap als anys 1950 van donar pas molt ràpidament a les que avui anomenem ordinadors (encara anomenats «computadores», com en anglès) amb els

quals podem, no solament escriure, sinó també tractar els documents gràfics.

Per acabar, no podem pas negar que el paral·lisme establert per D. Schmandt-Besserat entre la forma d'alguns *calculi* i els signes de l'escriptura protocuneïforme no sempre és conclouent. Però això pot ser fruit de les llacunes de la nostra documentació.

En conclusió, és evident que el naixement de l'escriptura a Mesopotàmia no és pas un fenomen puntual, però tampoc no és exactament el que podríem anomenar una invenció. Així, aquí podem reprendre, i simplificant una mica, les etapes proposades per R. Englund (1998) pel que fa a l'aparició de l'escriptura a Mesopotàmia, mentre esperem el descobriment d'una documentació més completa (en un futur probablement molt llunyà, a causa de la invasió de l'Iraq per part dels Estats Units d'Amèrica, que ha fet

desaparèixer qualsevol esperança d'investigació sobre el terreny durant decennis):

1r. Període d'utilització de simples *calculi* (abans de 3400 aC). Aquest sistema probablement dóna testimoni de l'existència d'una comptabilitat elemental.

2n. Període de les boles d'argila que contenen els *calculi* (entre 3400-3300 aC). Les boles porten impressions de cilindres-segells; es tracta, doncs, de documents que corresponen a transaccions «autenticades» i que fan referència a cereals i animals, en el marc de les activitats econòmiques locals. Algunes d'aquestes boles porten també les impressions dels *calculi* que contenen.

3r. Període de les tauletes numerals (entre 3300-3200 aC). Les primeres tauletes, planes o bé lleugerament bombades, porten impressions de *calculi*, o bé la forma dels *calculi* està dibuixada sobre la tauleta amb un càlam. Aquestes tauletes també poden portar impressions de cilindres-segells. Les tauletes esdevindran de seguida planes i rectangulars i portaran indicacions numèriques realitzades mitjançant càlams i autenticades per impressions de cilindres-segells.

4t. Període de les tauletes numerals i logogrames (ca. 3200 aC). Les tauletes porten, a més de les indicacions numerals, dibuixos (semipictogràfics o «simbòlics») que són logogrames que representen l'objecte de la transacció.

5è. Període de la primera escriptura protocuneïforme (entre 3200-3100 aC: correspon a la fase arqueològica Uruk IV). Aparició d'un sistema de notació coherent amb més de 900 signes (pictogràfics, semipictogràfics o «simbòlics») sobre tauletes planes i rectangulars, que no porten pas necessàriament impressions de segells. Durant aquest període apareixen també les primeres «l·listes lèxiques», que són, a Mesopotàmia, compilacions de mots i que correspondrien als nostres diccionaris moderns.

6è. Període de l'escriptura protocuneïforme evolucionada (entre 3100-3000 aC: correspon a la fase arqueològica Uruk III). Evolució de les formes dels signes, la utilització dels quals obeeix a unes regles més aviat abstractes. Els primers fragments de textos literaris daten d'aquesta època.

A partir d'aquesta darrera fase, existirà l'escriptura cuneïforme i emprendreà una evolució molt llarga que cobrirà els tres mil·lennis següents.

Résumé

L'origine et la naissance de l'écriture en Mésopotamie

Depuis une vingtaine d'années, l'apparition de l'écriture cunéiforme dans le Proche-Orient, à la fin du IVe millénaire aC a donné lieu à plusieurs publications. Le présent article présente les différentes interprétations qui ont été proposées et essaie de montrer que les thèses en présence (pictographie, comptabilité, système conceptuel) ne sont pas nécessairement contradictoires. Il apparaît ainsi que l'écriture trouve son origine dans les procédés comptables, mais qu'elle a évolué très vite en quelques siècles pour constituer un système autonome avec ses propres règles.

Resumen

Origen y nacimiento de la escritura en Mesopotamia

Después de una veintena de años, la aparición de la escritura cuneiforme en el Próximo Oriente, a finales del IV milenio A.C., ha dado lugar a muchas publicaciones. Este artículo presenta las diferentes interpretaciones que han sido propuestas y trata de mostrar que las tesis actuales (pictografía, contabilidad, sistema conceptual) no son, necesariamente, contradictorias. Parece pues que la escritura tiene su origen en los procedimientos contables y que evolucionó muy rápidamente en algunos siglos para constituir un sistema autónomo con sus propias reglas.

Referències bibliogràfiques

- AMIET, P. (1966). «Il y a 5000 ans les Elamites inventaient l'écriture». *Archaeologia*, 12, p. 20-22.
- AMIET, P. (1972). *Glyptique susienne des origines à l'époque des perses achéménides. Cachets, sceaux-cylindres et empreintes antiques découverts à Suse de 1913 à 1967*

- (Mémoires de la délégation archéologique en Iran 43), Paris.
- DEIMEL, A. (1924). *Die Inschriften von Fara III. Wirtschaftstexte aus Fara*. Leipzig.
- ENGLUND, R.K. (1998). «Texts from the Late Uruk Period». Dins: J. BAUER; R.K. ENGLUND; M. KREBERNIK. *Mesopotamien. Späturuk-Zeit und Frühdynastische Zeit. Annäherungen 1* (Orbis Biblicus et Orientalis 160/1) Friburg (CH), p. 15-215.
- GLASSNER, J.-J. (2000). *Ecrire à Sumer. L'invention du cunéiforme*. Paris.
- NISSEN, H.J.; DAMEROV, P.; ENGLUND, R.K. (1991). *Frühe Schrift und Techniken der Wirtschaftsverwaltung im alten Vorderen Orient*. 2a ed. Bad Salzdetfurth.
- OPPENHEIM, A.L. (1959). «On An Operational Device in Mesopotamian Bureaucracy». *Journal of Near Eastern Studies*, 18, p. 121-128.
- SCHMANDT-BESSERAT, D. (1992). *Before Writing. From Counting to Cuneiform*. Austin (Texas).
- SZARZYNSKA, K. (1994). «Archaic Sumerian Tags». *Journal of Cuneiform Studies*, 46, p. 1-10.
- VANSTIPHOUT, H.L.J. (1989). «Enmerkar's Invention of Writing Revisited». Dins: H. BEHRENS; D. LODING; M.T. ROTH. *Dumu é-dub-ba-a. Studies in Honor of A. W. Sjöberg*. Philadelphia, p. 515-524.
- VERNUS, P. (1993). «La naissance de l'écriture dans l'Égypte ancienne». *Archéo-Nil*, 3, p. 75-108.

Önhan TUNCA obté el M.A. en Història i Literatura Oriental a la Universitat de Lieja el 1976 i l'any 1982 es doctora en Arqueologia Oriental. Ha estat professor a la Universitat d'Estrasburg (U.S.H.S.) del 1987 al 1990 i des de llavors ho és a la Universitat de Lieja (Service d'Assyriologie et archéologie de l'Asie antérieure). Ha treballat en excavacions arqueològiques a l'Iraq entre els anys 1978 i 1985 i és el director de la Missió d'Arqueologia de la Universitat de Lieja a Síria, als jaciments de Tell Amarna i de Chagar Bazar, actualment en curs. Ha publicat també diversos llibres i articles en revistes especialitzades.

Títol original: *L'origine et la naissance de l'écriture en Mésopotamie*.

Traducció d'Adelina Millet.